

отримання інформації про діяльність товариства, права на участь у товаристві за цивільним законодавством України. На підставі дослідження загальнотеоретичних положень прав суб'єктів корпоративних відносин у цивільному праві України виявлені проблеми, пов'язані із реалізацією права учасника товариства на участь в його управлінні та отримання інформації про діяльність товариства.

Ключові слова: форма захисту, корпоративні права, немайнові права, судовий захист, право на інформацію, право на участь у товаристві.

Аннотация

Зудихин О. В. Защита права на участие в обществе и получение информации о деятельности общества субъектами корпоративных отношений по гражданскому законодательству Украины. — Статья.

Научная статья посвящена анализу реализации права участника хозяйственного общества на получение информации о деятельности общества, права на участие в обществе по гражданскому законодательству Украины. На основании исследования общетеоретических положений прав субъектов корпоративных отношений в гражданском праве Украины выявлены проблемы, связанные с реализацией права участника общества на участие в его управлении и получение информации о деятельности общества.

Ключевые слова: форма защиты, корпоративные права, неимущественные права, судебная защита, право на информацию, право на участие в обществе.

Summary

Zudihin O. V. Protecting the Right to Participate in Company and on Obtainment of Information Relating to Company Activity by Subjects of Corporative Relations Under Civil Law of Ukraine. — Article.

Research article is dedicated to analysis on implementation of the right of participant of Economic Company on obtainment of information relating to company activity, right on participation in company under Civil Law of Ukraine. During study of general theoretical provisions of the rights of subjects of corporative relations in Civil Law of Ukraine, were revealed the problems related to implementation of the right of participant of the Company on his participation in management and obtainment of information relating to company activity.

Keywords: form of protection, corporate rights, non-property rights, court protection, right for information, right for participation in society.

УДК 347.251

Д. Ю. Касілова

ВОЛОДІННЯ ЗА НАБУВАЛЬНОЮ ДАВНІСТЮ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ВОЛОДІННЯ

Інститут набувальної давності є стародавнім механізмом, який забезпечує нормальне функціонування цивільного обігу. Досягнення в інтересах окремих суб'єктів і суспільства в цілому «визначеності юридичних відносин щодо фактичного володіння шляхом перетворення володіння на право власності» — мета і призначення набувальної давності. Іншими словами, набувальна давність є ефективним засобом, що дозволяє долати невизначеність відносин у сфері майнового обігу в ситуаціях «розриву» між фактом і правом [1, 116].

Слід зазначити, що чинним ЦК інститут набувальної давності був вперше

запроваджений в цивільне законодавство України, адже ЦК 1963 р. не містив жодної згадки про нього. Проте набувальна давність в ЦК України розглядається лише як один із способів набуття права власності. За таких обставин неможливо виявити зв'язок між інститутами набувальної давності та володіння, який, безперечно, існує. Недосконалість законодавчого регулювання відносин давнісного володіння, що полягає, зокрема, в цьому, призводить до зниження ефективності практичного використання норм щодо набувальної давності.

Завданням даної статті є встановлення співвідношення між інститутами давнісного володіння та володіння за чинним законодавством з огляду на їх історичну еволюцію. А також дослідження в цьому ракурсі можливостей вдосконалення законодавчого регулювання відносин щодо набувальної давності.

Окремі аспекти даного питання розглядалися такими вченими-правниками, як Д. В. Дождев, І. А. Покровський, В. О. Матвійчук, О. А. Підпригора, С. О. Погрібний, С. П. Рабінович, Є. О. Харитонов, Я. М. Шевченко та іншими. Водночас комплексне дослідження саме цього питання в контексті чинного цивільного законодавства України з урахуванням останніх напрацювань нормотворчої діяльності не здійснювалось.

Відповідно до ЦК України особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном протягом п'яти років, набуває право власності на це майно, якщо інше не встановлено кодексом [2, 344].

З цієї норми видно, що давнісне володіння є не чим іншим, як добросовісно набутих незаконним володінням, якому притаманні певні особливості. Однак норми про давнісне володіння містяться в ЦК України виключно в главі 24 «Набуття права власності». Не піддаючи сумніву функціонування набувальної давності як способу набуття права власності, разом з тим автор вважає за потрібне з урахуванням володільницької природи давнісного володіння помістити також відповідні норми до глави 31 «Право володіння чужим майном». В той же час слід врахувати те, що хоча виходячи з назви відповідної глави ЦК України мова в ній мала б йти лише про законне володіння, проте насправді вона регулює відносини, пов'язані як із законним, так і незаконним володінням.

Недосконалим вважає застосоване законодавцем рішення і Я. М. Шевченко. Набувальна давність, на її думку, — це один із видів володіння. Такому виду володіння дослідники римського права дали ім'я «кваліфікованого володіння». «Між власністю та сервітутами, з одного боку, та фактичним володінням — з іншого, знаходиться кваліфіковане володіння, що було назване Р. Єрингом «особливою формою захисту права власності» і піднесено до ступеня самостійного права» [3, 494].

Справді, з I ст. до н.е., з часів претора Публіціана, кваліфікованому володінню надавався захист за допомогою спеціального позову, подібного до речового позову про захист права власності. Однак «кваліфіковане володіння» прийнято було розглядати як допоміжний інститут стосовно права власності та сервітутів, але як самостійний — стосовно інших видів володіння. Отже, Я. М. Шев-

ченко вважає, що набувальна давність повинна була ввійти в главу, присвячену володінню, як окремий його вид [3, 495].

До речі, визнання спорідненості інститутів набувальної давності та володіння можна помітити у французькому цивільному законодавстві. Так, в Кодексі Наполеона норми, які регулюють набувальну давність та володіння, розташовані головним чином у титулі XX «Про давність і про володіння». Разом із тим книга третя, до якої входить цей титул, називається «Про різноманітні способи, якими набувається власність» [4, 632].

Як бачимо, і римське приватне, і французьке цивільне право зважають на подвійну сутність давнісного володіння як способу набуття права власності, з одного боку, і виду володіння — з іншого.

Однак давнісному володінню як виду володіння притаманні специфічні риси.

По-перше, давнісне володіння веде до набуття права власності. Набуття права власності на майно базується на сукупності вимог, які пред'являються законодавцем до такого володіння. Такими вимогами є добросовісність заволодіння майном, відкритість, тривалість і безперервність володіння ним. Слід зазначити, що жоден інший вид володіння не тягне виникнення у володільця права власності на майно. Отже це є специфічною особливістю саме давнісного володіння.

По-друге, давнісному володінню надається спеціальний захист. Відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 344 ЦК України: «Втрата не з своєї волі майна його володільцем не перериває набувальної давності у разі повернення майна протягом одного року або пред'явлення протягом цього строку позову про його витребування» [2, 344].

На підставі цієї норми давнісний володілець може у випадку порушення його володіння звернутися з позовом про витребування майна до суду. Однак давнісний володілець є не ким іншим, як незаконним володіцею і, отже, володіння він здійснює, не маючи для цього жодних правових підстав.

Таким чином, при захисті володіння він не зможе посилатися на будь-яке право, адже останнього просто не існує. Відповідно, в даному випадку неможливе застосування петиторного захисту, за допомогою якого захищається право особи на річ, адже захист права неможливий без з'ясування підстави існування такого права. Петиторні засоби використовуються, перш за все, для захисту права власності. Однак відповідно до ЦК України захист права володіння, тобто законного володіння, теж має петиторний характер [2, 396].

У даному ж випадку захист давнісного незаконного володіння має ґрунтуватися на підставі самого факту здійснення володіння. Крім того, до уваги береться відповідність такого володіння вимогам, що пред'являються законодавцем до давнісного володіння (перш за все добросовісність його набуття). Такі підстави надання захисту фактичному володінню дозволяють стверджувати про його посесійний характер [5, 106]. Особливістю посесійного захисту є те, що факт володіння захищається без посилання на будь-яке право, якого може і не бути, як у випадку з давнісним володінням. Володілець в посесійному процесі вказує лише на факт володіння майном і факт порушення такого

володіння. Підстава ж здійснення самого володіння значення не має, посилання на якесь право просто не береться до уваги.

В літературі відзначається, що сама норма, з якої випливає можливість отримання захисту давнішим володільцем, має недоліки: невизначеність механізму здійснення захисту; відсутність вказівки на зміст захисту; невизначеність кола осіб, проти яких він може бути застосований та інші [6, 306]. Попри зазначені недоліки, давніший володільець, як зазначає С. П. Рабінович, покладаючись на це положення, а також ст. 15 та ст. 16 ЦК України, які надають можливість судового захисту інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства, може вимагати відновлення становища, яке існувало до порушення, відшкодування майнової та моральної шкоди або застосування інших передбачених законом способів захисту цивільних інтересів [5, 107].

Повніше і краще, на його думку, питання захисту давнішого володільця вирішується в ЦК РФ, який передбачає право на захист володіння проти третіх осіб, які не є власниками майна, а також не мають права на володіння в силу іншої підстави, передбаченої законом чи договором [7, 234]. Так, ЦК РФ чітко визначає коло осіб, проти яких може бути застосований захист. Однак на практиці можлива така ситуація: власник речі, втративши своє володіння, заявляє віндикаційний позов до володіючого невластника. У зв'язку з добросовісністю останнього справа власником програна. Проте річ викрадається власником у давнішого володільця. Очевидно, що право вимагати повернення речі згідно з ЦК РФ у володільця відсутнє.

Звідси випливає висновок про необхідність надання давнішому володільцю захисту і проти власника, і проти осіб, що мають право володіння через передбачені законом або договором підстави, тобто титульних володільців.

Цікаво порівняти норми ЦК України про захист давнішого володіння з подібними в проекті ЦК України від 25 серпня 1996 року. Відповідно до нього до набуття права власності на майно за набувальною давністю володільець мав таке саме, як і власник, право на захист проти третіх осіб, які не є власниками майна, а також проти осіб, які не мають права на володіння за іншою підставою [8, 406]. З наведеної норми видно, що, по-перше, в проекті, на відміну від самого ЦК України, було чітко визначене коло осіб, проти яких володільцю було надано можливість захисту. По-друге, захист за проектом не обмежувався можливістю витребування майна, він міг включати будь-які засоби, передбачені для захисту права власності.

Та обставина, що давніший володільець прирівнюється до власника шляхом надання йому «такого самого, як і власнику, права на захист від третіх осіб» дає можливість стверджувати про наявність наступництва в регулюванні цього питання. Так, проект ЦК України містив спеціальні посесійні позови для захисту володіння, але для захисту давнішого володіння він передбачив необхідним використовувати не ці посесійні засоби, а петиторні засоби захисту права. Така ситуація дуже нагадує римське приватне право, де володіння для набуття власності захищалося за допомогою окремого Публіціанового позову. Цей по-

зов засновувався на фікції — безпідставному припущенні, що давнісний володільць, який насправді тільки згодом за умови дотримання всіх вимог міг набути право власності, вже став власником і, відповідно, має право на отримання належного власникові захисту. Таким чином можна припустити, що, хоча спостерігаються значні відмінності між порядками регулювання захисту давнісного володільця в римському приватному праві і проекті ЦК України (це виявляється насамперед в тому, що проект обмежив такий захист лише третіми особами, в той час як за римським правом таких обмежень не було), проте саму таку оригінальну модель захисту проект ЦК України запозичив саме з римського права.

Отже, необхідно вказати на ті кардинальні зміни, які сталися з нормою, яка регулює захист давнісного володіння, під час прийняття Верховною Радою ЦК України. Так, проект ЦК України, наслідуючи римську традицію, за наявності спеціальних посесійних засобів захисту володіння взагалі, для захисту давнісного володіння передбачив необхідним використовувати петиторні засоби. На відміну від цього чинний ЦК України за загальним правилом захищає володіння за допомогою петиторних засобів, але для набувальної давності він зробив виняток і передбачив посесійні засоби захисту.

Враховуючи зазначене вище, слід звернути увагу на те, що захист набувальної давності петиторними засобами є надійнішим і, відповідно, більшою мірою відповідає інтересам давнісного володільця. За загальним правилом посесійний захист має лише попередній (провізорний) характер, тобто власник, не довівши своє право в посесійному процесі, згодом може вдатися до петиторних засобів і повернути собі річ на підставі наявності в нього відповідного титулу. Таким чином, передбачений ЦК України порядок захисту давнісного володіння за допомогою посесійних засобів дозволяє констатувати, що законодавець в цьому випадку поступився надійнішим захистом давнісного володіння на користь захисту права власності.

Викладене дає можливість дійти висновку, що давнісне володіння — це незаконне, добросовісно набуте володіння, яке, за умови своєї відкритості і безперервності через визначений час приводить до набуття права власності давнісним володільцем, а також підлягає спеціальному захисту.

Тобто, з одного боку, давнісне володіння — один із видів володіння. В цьому сенсі норми про нього слід було б також включити до глави 31 книги III ЦК України, яка регулює відносини володіння. Такий підхід був застосований в проекті ЦК України від 25 серпня 1996 року, в якому норми про набувальну давність містились в главі про набуття права власності, а норми про захист володіння майном до набуття на нього права власності за давністю володіння — у відповідній главі про володіння.

З іншого боку, давнісне володіння в порівнянні з іншими видами володіння має певні специфічні риси, а саме: за певних умов призводить до набуття права власності; має специфічний захист. Що ж стосується захисту давнісного володіння, слід зауважити, що забезпеченню повнішого захисту давнісного володільця сприяло б повернення ЦК України до петиторних засобів, які вико-

ристовувались римським приватним правом і були передбачені проектом ЦК України від 25 серпня 1996 року.

Аналіз нормативного підґрунтя, наукових точок зору щодо визначення сутності володіння за набувальною давністю є одним з кроків у дослідженні нових для вітчизняного цивільного законодавства інститутів, який надає можливість визначити напрямок подальших напрацювань у даній сфері з метою усунення наявних прогалин і колізій, а також удосконалення правозастосовчої діяльності.

Література

1. Шадріна Н. Течение сроков приобретательной давности по гражданскому праву России // *Хозяйство и право* : ежемес. юрид. журн. — 2003. — № 9.
2. Цивільний кодекс України // *Відомості Верховної Ради України*. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
3. Цивільне право України: Академічний курс : підручник. У 2 т. Т. 1. Загальна частина / за заг. ред. Я. М. Шевченко. — Вид. 2-ге, допов. і переробл. — К. : Ін Юре, 2006.
4. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / пер. с фр. В. Захватаев ; предисл. А. Довгерт, В. Захватаева ; прил. 1–4 В. Захватаева ; отв. ред. А. Довгерт. — К. : Истина, 2006.
5. Рабінович С. П. Захист інтересів добросовісного володільця за новим Цивільним кодексом України // *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. — 2004. — Вип. 23.
6. Матвійчук В. О. Цивільно-правовий захист фактичного володіння // *Держава і право: Юридичні і політичні науки* : зб. наук. пр. — 2006. — Вип. 31.
7. Гражданский кодекс Российской Федерации. Ч. I // *СЗ РФ*. — 1994. — № 32. — Ст. 3302.
8. Проект Цивільного кодексу України від 25 серпня 1996 року. — Режим доступу : www.rada.gov.ua.

Анотація

Касілова Д. Ю. Володіння за набувальною давністю як особливий вид володіння. — Стаття.

У статті автор досліджує володіння за набувальною давністю. Розглядаються питання про спільні риси давнісного володіння і володіння, а також про особливості володіння за набувальною давністю. Чинне цивільне законодавство з цього приводу аналізується в порівнянні з положеннями римського приватного права, французького законодавства та проекту ЦК України від 25 серпня 1996 року. Автор робить висновок, що володіння за набувальною давністю є видом володіння, якому притаманні специфічні риси. Виходячи з цього, запропоновані зміни до цивільного законодавства України, які мають сприяти збільшенню ефективності його застосування.

Ключові слова: володіння, набувальна давність, давнісне володіння, давнісний володільець, позов Публіціана, петиторний захист, посесійний захист.

Аннотация

Касилова Д. Ю. Владение по приобретательной давности как особый вид владения. — Статья.

В статье автор исследует владение по приобретательной давности. Рассматриваются вопросы об общих чертах давностного владения и владения, а также об особенностях владения по приобретательной давности. Действующее гражданское законодательство по этому поводу анализируется в сравнении с положениями римского частного права, французского законодательства и проекта ГК Украины от 25 августа 1996 года. Автор приходит к выводу, что владение по приобретательной давности является видом владения, которому присущи специфические черты. Исходя из этого, предложены изменения в гражданское законодательство Украины, которые должны содействовать увеличению эффективности его применения.

Ключевые слова: владение, приобретательная давность, давностное владение, давностный владелец, иск Публициана, петиторная защита, посессорная защита.

Summary

Kasilova D. Yu. Possession on Hereditary Prescription As a Personal Kind of Possession. — Article.

In this article the author examines possession of usucaption. Issues of the commonalities of possession of usucaption and possession are studied as well as the question about the particular features of possession of usucaption. Existing law on this subject is analyzed in comparison with the provisions of Roman private law, French law and the draft of a Civil Code of Ukraine on August 25, 1996. The author concludes that possession of usucaption is a type of possession, which is characterized by special features. According to this, the author proposes changes to the civil legislation of Ukraine, which should help to increase the efficiency of its use.

Keywords: possession, usucaption, possession of usucaption, possessor of usucaption, Publician lawsuit, petitory protection, possessory protection.

УДК 347.27

Р. В. Карпов

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ ПРАВ ЗА ЗАСТАВНОЮ

Розвиток іпотечних відносин в нашій країні обумовив появу нових видів цінних паперів, які використовуються фінансовими установами для рефінансування виданих кредитів під заставу нерухомості. Особливе місце в механізмі рефінансування займає заставна — цінний папір, який з'явився у 2004 р. з набранням чинності Закону України «Про іпотеку» від 5 червня 2003 р. № 898-IV (далі — Закон «Про іпотеку»). Цим Законом було визначено основні терміни, поняття та порядок переходу прав за заставною. Практичне використання нового цінного паперу виявило низку питань, які можуть бути вирішені за допомогою теоретичного аналізу властивостей заставної. Питання передачі прав за заставною є одним з найважливіших для практики та найцікавішим для теорії.

В останні роки, особливо після прийняття низки законів, що регулюють іпотечні відносини, дослідження властивостей заставної та іпотечних цінних паперів значно активізувалися. Вітчизняні науковці О. Т. Євтух, С. І. Кручок, О. С. Любунь, О. І. Кіреєв, М. П. Денисенко відзначали важливе місце заставної та іпотечних цінних паперів у механізмі іпотечного кредитування. Проте заставна у більшості досліджень розглядається як допоміжний засіб у іпотечному кредитуванні, а не як суто цінний папір [1; 2; 3]. Разом з тим у творах цивілістів-класиків М. М. Агаркова, Г. Ф. Шершеневича, К. П. Победоносцева та сучасних науковців В. А. Белова, С. М. Бервено, В. В. Воловика, В. В. Посполітака, В. Л. Яроцького приділялося багато уваги переходу прав за цінними паперами взагалі та іпотечними зокрема. Враховуючи те, що заставна є новим цінним папером для українського ринку, необхідний аналіз особливостей переходу прав за заставною як саме цінного паперу, що використовується в національній системі іпотечного кредитування.

Таким чином, з'ясування особливостей переходу прав за заставною є метою даного дослідження.